

Examen HAVO
2026

tijdvak 2
maandag 22 juni
13.30 - 16.00 uur

tekenen, handvaardigheid, textiele vormgeving

Bij dit examen hoort een bijlage.

Dit examen bestaat uit 30 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 62 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring, uitleg of berekening gevraagd wordt, worden aan het antwoord geen punten toegekend als deze verklaring, uitleg of berekening ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd.

Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

De kathedraal van Rouen

Vragen bij afbeelding 1 tot en met 8

Op afbeelding 1 en figuur 1 zie je de kathedraal van Rouen in Frankrijk. Figuur 2 toont een foto van het interieur en figuur 3 toont een detailopname van het exterieur. De kathedraal werd gebouwd tussen de dertiende en vijftiende eeuw in een (laat)gotische stijl. Bij een grote restauratie van de kathedraal in de negentiende eeuw werd midden op het dak van de kerk een gietijzeren torenspits geplaatst. De kerk bereikte daardoor een hoogte van 151 meter.

figuur 1

figuur 2

figuur 3

Bekijk afbeelding 1 en figuur 1 tot en met 3.

Vanaf het midden van de twaalfde eeuw groeide de bevolking van de steden enorm. Dit was een van de redenen om grotere kerken te bouwen. Om hoge kathedralen mogelijk te maken werd skeletbouw toegepast. Zo werden hoge steunberen geplaatst om extra stevigheid te bieden aan de muren.

- 2p **1** Leg aan de hand van nog twee andere onderdelen van skeletbouw uit waardoor die het mogelijk maken om hogere kerken te bouwen.

Bekijk afbeelding 1 tot en met 3 en figuur 2.

Destijds werd een kathedraal gezien als het Hemelse Jeruzalem, als een plaats waar de gelovigen de aanwezigheid van God konden ervaren.

- 2p **2** Beschrijf twee aspecten van de gotische kathedraal die bijdragen aan die ervaring van goddelijke aanwezigheid.

Bekijk figuur 1.

De torens aan weerszijden van het ingangsportaal (het westportaal) verschillen van opbouw. Dit gebeurt vaker in de gotiek.

- 2p **3** Geef twee mogelijke verklaringen voor het grote verschil in opbouw van dergelijke torens.

Bekijk afbeelding 2 en 3.

Boven het ingangsportaal werd een roosvenster aangebracht, zoals te zien is op afbeelding 2 en het detail op afbeelding 3. De kunstenaars ontwierpen het venster zo dat de vorm en de ordening van de kleuren bijdragen aan een stralend effect.

- 2p **4** Leg uit op welke manier
- de vorm van het venster bijdraagt aan het stralende effect.
 - de ordening van kleuren bijdraagt aan het stralende effect.

Bekijk afbeelding 3.

In de middelste cirkel zie je een gevleugelde leeuw, het symbool van de evangelist Marcus. De (vier) evangelisten schreven en verspreidden het verhaal over het leven van Christus. Deze Bijbelse figuren werden vaak voorgesteld door symbolen en/of met attributen.

- 1p **5** Leg uit waarom het voor de middeleeuwse kerkganger belangrijk was dat Bijbelse figuren werden voorgesteld door symbolen en/of met attributen.

Onder invloed van de romantiek ontstond een hernieuwde belangstelling voor de middeleeuwen. In de negentiende eeuw werden veel gotische kerken gerestaureerd in een neogotische stijl die paste bij een romantisch beeld van de middeleeuwen. Dit gebeurde ook bij de kathedraal van Rouen.

Bekijk afbeelding 1 en figuur 1.

De grote hoge toren in het midden van de kathedraal van Rouen is in 1825 herbouwd, nadat een brand de oude houten toren had verwoest. De stijl van de nieuwe, gietijzeren torenspits past bij een geromantiseerd beeld van de middeleeuwen.

- 1p **6** Leg uit waarom de stijl van de nieuwe torenspits past bij een geromantiseerd beeld van de middeleeuwen.

Gedurende de negentiende eeuw reisden kunstenaars door Europa om tekeningen en schilderijen te maken van beroemde kerken en kathedralen, zoals die in Rouen.

Op afbeelding 4 zie je een aquarel van een landschap met de kathedraal van Rouen in de verte, gemaakt door Richard P. Bonington in 1822.

De aquareltechniek was populair bij de schilders van de romantiek die graag in de open lucht schilderden. Het werken met waterverf had grote voordelen ten opzichte van het werken met olieverf bij het schilderen van landschappen en stadsgezichten.

- 2p **7** Geef twee voordelen van het werken met waterverf ten opzichte van olieverf bij het schilderen in de open lucht.

Het werk op afbeelding 4 werd gemaakt aan het begin van de negentiende eeuw, toen landschappen met kerken populair werden ten tijde van de (opkomende) romantiek.

- 2p **8** Geef twee redenen waarom juist in de romantiek landschappen met kerken populair werden.

Op afbeelding 5 zie je een studie in olieverf uit 1892 die Claude Monet maakte van de stad Rouen. In het midden zie je de torens van de kathedraal.

Het schilderij van Monet is bedoeld als studie of onderzoek. Het werk is kenmerkend voor de kunststroming waartoe Monet gerekend wordt.

- 1p **9** Noem de kunststroming waartoe Monet gerekend wordt.

Monet maakte tussen 1892 en 1894 ook een serie schilderijen van de façade van de kathedraal van Rouen. Hij vond een ruimte in een winkel tegenover de kerk met uitzicht op de westgevel en gebruikte die ruimte tijdelijk als atelier.

Op afbeelding 6, 7 en 8 zie je drie schilderijen uit deze serie, die alle een gedeelte van de westgevel tonen. Het schilderij op afbeelding 6 verbeeldt een moment bij het opkomen van de zon. De schilderijen op afbeelding 7 en 8 verbeelden achtereenvolgens een moment in de middag en een moment bij zonsondergang.

Bekijk afbeelding 6.

Het schilderij toont de westgevel van de kerk in de vroege ochtend, bij het opkomen van de zon.

- 2p 10 Leg dit uit aan de hand van
- de lichtbron met de lichtval, en
 - aan de hand van het aspect kleur.

Monet was goed op de hoogte van de werking van kleuren zoals die natuurwetenschappelijk werden onderzocht in de negentiende eeuw.

Bekijk afbeelding 8.

- 2p 11 Geef aan welk **kleurcontrast** Monet onderzoekt voor het weergeven van licht en schaduw en leg uit welk **effect** hij daarmee beoogt.

In de loop van de negentiende eeuw verandert de relatie van de schilder ten opzichte van zijn opdrachtgevers. Bonington, de maker van het schilderij op afbeelding 4, heeft in zijn beroepspraktijk nog een traditionele relatie met zijn opdrachtgever, die meestal ook de koper is van zijn werk. Hij schildert in opdracht en volgt daarbij de regels van de Académie.

Monet is een voorbeeld van een schilder die een andere relatie heeft met zijn opdrachtgevers en/of kopers van zijn werk.

- 2p 12 Beschrijf in hoeverre de relatie die Monet heeft met zijn opdrachtgevers en/of kopers anders is vergeleken met zijn voorgangers. Geef vervolgens aan hoe dit tot uitdrukking komt in de **vormgeving** van zijn werk.

Weven in de werkplaats

Vragen bij afbeelding 9 tot en met 14

In 1919 begon de ontwerpster Gunta Stölzl met haar studie aan het Bauhaus. Na haar eerste jaar specialiseerde Stölzl zich in de textielwerkplaats. Haar werk viel op door de vernieuwende ontwerpen en vele experimenten met textiel. Marcel Breuer studeerde in dezelfde periode aan het Bauhaus, maar dan in de meubelwerkplaats.

Samen ontwierpen ze de stoel die je ziet op afbeelding 9 en figuur 4. Breuer maakte het frame van zwart gelakt perenhout en Stölzl de zitting en de rugleuning van stroken van geweven wol.

figuur 4

Bekijk afbeelding 9 en figuur 4.

Het stoelontwerp van Breuer en Stölzl is een vroeg voorbeeld van de modernistische stijl zoals die binnen het Bauhaus tot bloei zou komen.

- 3p **13** Noem drie kenmerken van de modernistische stijl die je ziet in afbeelding 9 en figuur 4.

Het Bauhaus had uiteindelijk als doel om zoveel mogelijk ontwerpen machinaal te produceren. Maar lang niet alle ontwerpen waren geschikt om machinaal te produceren. Dit gold ook voor het stoelontwerp van Breuer en Stölzl.

Bekijk afbeelding 9 en figuur 4.

Het ontwerp van Breuer en Stölzl is lastig om machinaal te produceren.

- 2p **14** Geef op basis van het ontwerp twee argumenten die deze stelling ondersteunen.

Stölzl werd in 1927 als eerste vrouw hoofddocent van de textielwerkplaats. Ze gaf er twee vakken: industrieel ontwerp en kleur- en materiaalexperiment, ook wel 'vrij ontwerp' genoemd. Het wandkleed op afbeelding 10, dat Stölzl in 1928 maakte, is een voorbeeld van vrij werk.

Bekijk afbeelding 10.

Het wandkleed van Stölzl doet in de eerste plaats denken aan een landschap.

- 3p **15** Beschrijf drie verschillende voorbeelden die bijdragen aan de indruk van een landschap.

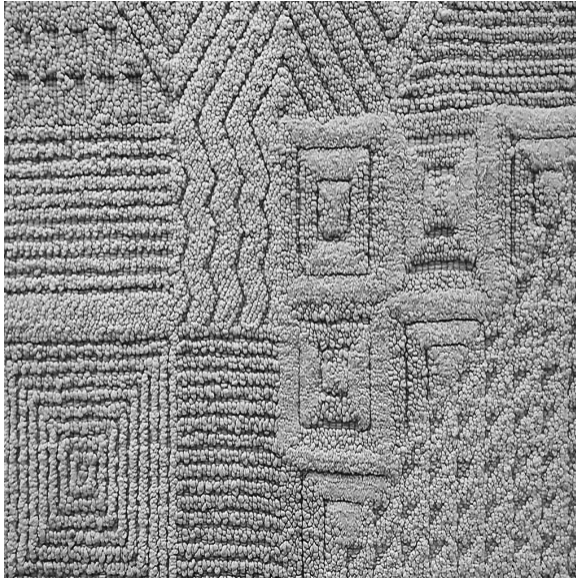
Bekijk afbeelding 10.

Stölzl doorbreekt door middel van **vorm** en/of **kleur** het strenge patroon van horizontale en verticale richtingen.

- 3p **16** Geef hiervan drie voorbeelden.

De Nederlandse Kitty van der Mijll Dekker studeerde vanaf 1929 aan het Bauhaus. Net zoals de meeste vrouwelijke studenten werd ze toegelaten tot de textielwerkplaats van Stölzl. In 1932 keerde Van der Mijll Dekker terug naar Nederland, waar ze een weefatelier oprichtte met vrienden.

figuur 5

Op afbeelding 11 en het detail op figuur 5 zie je *Reliëfkleed* dat Van der Mijll Dekker maakte in 1934. Het werk is uitgevoerd in ongeverfde (witte) schapenwol, waarbij verschillende weef- en knooptechnieken zijn toegepast.

Bekijk afbeelding 11 en het detail op figuur 5.

Reliëfkleed wordt gekenmerkt door een grote variatie aan vormen en structuren. De compositie zorgt voor rust en/of eenheid.

- 3p **17** Beschrijf drie manieren waarop de compositie zorgt voor rust en/of eenheid.

De droogdoek op afbeelding 12 ontwierp Van der Mijll Dekker in de jaren dertig voor een linnenfabriek. Op afbeelding 13 zie je een detail. De droogdoek werd in die tijd – eind jaren dertig van de vorige eeuw – in damesbladen aanprezen, omdat het ontwerp zo vernieuwend was vergeleken met de traditionele geblokte droogdoeken. Zo schreef het damesblad *De Vrouw en haar huis* in die tijd: "Waarlijk, het is deze kunstnijvere [vormgever] gelukt aan onze thee-, glas-, fontein- en badhanddoeken een fleuriger, wij zouden zeggen een modern cachet [uitstraling] te geven".

- 2p **18** Noem twee aspecten van de vormgeving die passen bij de moderne uitstraling die in die tijd zo geprezen werd.

Bekijk afbeelding 12 en het detail op afbeelding 13.

In het ontwerp op afbeelding 12 (en 13) herken je de invloed van een Nederlandse stroming/kunstenaarsgroep op het Bauhaus en de studenten.

- 1p **19** De naam van de Nederlandse stroming die invloed had op het werk op afbeelding 12 (en 13) is
- A** CoBrA.
 - B** Constructivisme.
 - C** De Stijl.
 - D** Nieuwe Zakelijkheid.

Van der Mijll Dekker vond dat haar docente aan het Bauhaus, Gunta Stölzl, nog te veel de nadruk had gelegd op het weven van wandkleden. Zij gaf uiteindelijk zelf de voorkeur aan het maken van stofontwerpen voor huishoudtextiel.

Die belangstelling van Van der Mijll Dekker voor huishoudtextiel paste bij het ideaal van het Bauhaus om veel mensen in aanraking te brengen met producten van goede kwaliteit.

- 2p **20** Geef twee redenen waarom de stofontwerpen voor huishoudtextiel van Van der Mijll Dekker pasten bij dit ideaal van het Bauhaus.

In 2019 werd internationaal het 100-jarige jubileum van het Bauhaus gevierd. Het TextielMuseum (Tilburg) gaf ter gelegenheid hiervan de beeldend kunstenaar Koen Taselaar opdracht om een wandkleed te ontwerpen. Op afbeelding 14 zie je het wandkleed dat Taselaar maakte in samenwerking met het TextielLab van het museum.

Bekijk afbeelding 14.

Het wandkleed stelt de geschiedenis van het Bauhaus voor, van de oprichting in 1919 tot 1933, toen de opleiding onder druk van de nazi's werd gesloten. Taselaar verdeelt de geschiedenis van het Bauhaus ruwweg in drie periodes: de experimentele begintijd, de uitbundige jaren, en de late periode waarin de nadruk kwam te liggen op architectuur en industrieel ontwerp.

- 2p **21** Beschrijf de manier waarop Taselaar in dit wandkleed de eerste **experimentele periode** en de **late periode** verbeeldt.

Bekijk afbeelding 14.

Aan de bovenkant van het wandkleed staat de tekst (vrij vertaald uit het Engels): "Een beetje incompleet maar toch vermakelijk verhaal over het Bauhaus".

Stelling: Taselaar relativeert in zijn werk het serieuze imago dat het Bauhaus in de loop van de (kunst)geschiedenis heeft gekregen.

- 1p **22** Geef aan de hand van afbeelding 14 een argument ter ondersteuning van deze stelling.

In het TextielMuseum komen design, kunst, mode, erfgoed én innovatie op het gebied van textiel samen. Behalve een expositieruimte en een museumwinkel is er het TextielLab, waar hedendaagse ontwerpers kunnen experimenteren met textiel en nieuwe technieken.

Het TextielMuseum investeert veel tijd en geld in ontwerpers, zoals Koen Taselaar.

- 3p **23** Geef drie redenen voor het museum om te investeren in jonge ontwerpers zoals Koen Taselaar.

Vragen bij afbeelding 15 tot en met 21

De Amerikaanse kunstenaar Claes Oldenburg (1929-2022) maakte begin jaren zestig kopieën van alledaagse voorwerpen en etenswaren. Ze waren onder andere gemaakt van kippengaas en beschilderd gips. Hij verkocht deze artikelen in een door hemzelf opgerichte winkel, als onderdeel van het kunstproject *The Store* (1961) in New York. De prijzen van de artikelen varieerden van \$ 21,79 tot \$ 899,95.

figuur 6

figuur 7

Op afbeelding 15 zie je het interieur van *The Store* en de kunstenaar zelf, met in zijn hand het stuk taart van afbeelding 16. Figuur 6 en 7 geven een indruk van de etalage. Daarin zie je onder andere het overhemd van afbeelding 17.

Bekijk afbeelding 15 en figuur 6 en 7.

Oldenburg heeft moeite gedaan om *The Store* op een echte winkel te laten lijken. Toch zie je als bezoeker meteen dat het aanbod en de presentatie afwijken van een gangbare winkel.

- 2p **24** Geef een voorbeeld van het **aanbod** en een voorbeeld van de **presentatie** van de artikelen waarin de winkel afwijkt van een gangbare winkel.

De manier waarop Oldenburg kunstwerken in dit project te koop aanbiedt, wijkt af van gangbare verkoopplekken voor kunst.

3p 25 Geef drie voorbeelden van gangbare verkoopplekken voor kunst.

In de tweede helft van de twintigste eeuw ontstonden nieuwe kunstvormen, zoals de happening en het environment.

1p 26 Geef aan tot welke van deze twee kunstvormen je *The Store* van Oldenburg zou rekenen. Onderbouw je keuze met een argument.

Oldenburg schreef in die tijd een manifest met de titel *I Am For ...* (Ik ben voor ...). Het bestaat uit een opsomming van statements die iets vertellen over zijn visie op kunst in relatie tot leven. Zo schreef hij:

"Ik ben voor alle kunst die haar vorm ontleent aan de lijnen van het leven zelf, die kronkelt en zich uitstrekt, die zich ophoopt en spuugt en druipt, en die zwaar en grof en bot en zoet en dom is als het leven zelf."

Dit statement is te zien als een commentaar van Oldenburg op kunst.

2p 27 Leg uit waar het commentaar van Oldenburg op gericht is. Betrek afbeelding 16 en/of 17 in je antwoord.

Op afbeelding 18 zie je een door Oldenburg ontworpen poster uit 1961 waarmee hij reclame maakte voor zijn project *The Store*. De poster is opvallend anders vormgegeven dan in die tijd gebruikelijk was in de ontwerpwereld.

Stelling: met de poster op afbeelding 18 weet Oldenburg publiek te interesseren voor zijn winkel.

2p 28 Geef een argument **ter ondersteuning** van deze stelling en een **tegenargument**. Betrek de poster in je antwoorden.

figuur 8

Op afbeelding 19 zie je het werk *Floor Cake* (Vloer cake) en op de voorgrond van figuur 8 *Floor Cone* (Vloer ijshoorn) uit 1962 van Oldenburg. De werken zijn bekend geworden onder de noemer 'soft sculptures' (zachte sculpturen). Oldenburg maakte ze samen met zijn eerste vrouw Patricia Muschinski. Ze zijn gemaakt van textiel, opgevuld en daarna beschilderd (figuur 8).

Bekijk afbeelding 19 en figuur 8.

De 'soft sculptures' van Oldenburg waren vergeleken met de traditionele beeldhouwkunst vernieuwend, zowel in vormgeving als in voorstelling.

- 4p **29** Geef met twee aspecten van de vormgeving en twee aspecten van de voorstelling aan waarom deze 'soft sculptures' zo vernieuwend waren.

Let op: de laatste vraag van dit examen staat op de volgende pagina.

Vanaf de jaren zeventig maakt Oldenburg (samen met zijn tweede vrouw, Coosje van Bruggen) werken in de openbare ruimte. De kolossale beelden verwijzen net als zijn 'soft sculptures' naar alledaagse producten, zoals etenswaren en gebruiksvoorwerpen.

Op afbeelding 20 en 21 zie je het werk *Dropped Cone* (Gevallen ijshoorn) dat het kunstenaarsduo in 2001 maakte op het dak van een nieuw winkelcentrum in het hart van de stad Keulen. Het duo had zich laten inspireren door het grote aanbod van ijswinkels in de stad met een ijshoortje als reclame voor de deur, zoals op figuur 9.

figuur 9

Oldenburg: "Ik ben blij als mijn beelden symbolen van een hele wijk worden of als een statement worden voor de revitalisering van een gebied".

Bekijk afbeelding 20 en 21.

Het werk op het dak van het winkelcentrum maakt reclame voor het gebouw. Toch lijkt het werk ook bedoeld als commentaar op de nieuwbouw in het centrum van de stad.

- 2p **30** Leg uit dat het werk dient als reclame voor het gebouw en tegelijkertijd een commentaar lijkt te zijn op de nieuwbouw in de stad.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift.